

Лугаєнко О. М.,

викладач кафедри теорії та історії педагогіки Гуманітарного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті проаналізовано сучасне тлумачення поняття «професійна компетентність». Розглянуто можливі шляхи формування професійної компетентності майбутніх учителів в умовах сучасної освіти.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність.

Проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя, здатного творчо мислити, моделювати навчально-виховний процес, бути генератором та реалізатором ідей, впроваджувати нові технології в процес навчання та виховання є актуальною в сучасних умовах. Це зумовлено, по-перше, тим, що професійно компетентний вчитель позитивно впливає на формування творчого учня, по-друге, може досягнути кращих результатів у своїй діяльності, по-третє, реалізує свої творчі можливості. Ця проблема зафіксована у державній національній програмі «Освіта», де наголошується, що один з головних шляхів реформування освіти полягає в необхідності «підготовки нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня» [4, 8].

Мета статті: визначити й обґрунтувати теоретичні основи професійної компетентності майбутніх учителів в умовах сучасної освіти.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання:**

- розкрити сучасні характеристики понять «професійна компетентність», «професійна компетентність майбутніх учителів»,
- проаналізувати літературу з даної проблеми,
- розглянути різні шляхи формування професійної компетентності студентів вищих навчальних закладів.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема формування професійної компетентності досліджувалася вітчизняними й зарубіжними науковцями. Так, учені (В. А. Адольф, Т. Г. Браже, С. В. Будак, С. Г. Вершловський, М. А. Галагузова, О. В. Добудько, І. Б. Котов, В. Ю. Кричевський, В. І. Маслов, Т. В. Новикова, Р. В. Овчарова, Л. Р. Соломко, Н. В. Харитонова) наголошують на необхідності розробки проблеми підвищення професійної компетентності вчителя в умовах багаторівневої професійної освіти. Інші дослідники (В. П. Беспалько, А. О. Вербицький, М. В. Кларін, Я. Л. Коломинський, Г. К. Селевко та ін.) пов'язують рішення проблеми професійного розвитку із технологічною організацією навчання.

У зарубіжній педагогіці питанню формування професійної компетентності вчителя присвячені роботи Д. Бритела, Є. Джимеза, Р. Квасниці, В. Ландшеєр, М. Леннона, П. Мерсера, М. Робінсона та інших [1, 4].

За педагогічним словником, поняття професійної компетентності формулюється наступним чином: «сукупність знань, вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності, уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [10, 78].

За концепцією контекстного підходу до навчання, що пропонує А. О. Вербицький, компетентність також розглядається через систему усвідомлених знань: «Щоб бути теоретично й практично компетентним, студенту необхідно зробити подвійний перехід: від знака — до думки, а від думки — до вчинку, дії. Перехід від інформації до її використання опосередковується думкою, що і робить цю інформацію знаннями» [2, 55]. Отже, означений підхід формує уявлення про професійну компетентність як про систему знань і вмінь.

Професійна компетентність, на думку В. О. Сластьоніна, — це інтегральна характеристика ділових та особистісних якостей спеціаліста, яка відображає не тільки рівень знань, уміння, досвіду, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, але й соціально-моральну позицію особистості [12, 98].

Отже, маємо підстави стверджувати, що існуючий вітчизняний та зарубіжний досвід розвитку педагогічної думки свідчить про актуальність потреби у розробці теоретичних основ і практичних шляхів формування професійної компетентності майбутнього вчителя загальноосвітньої школи.

До змісту професійної компетентності І. А. Зязюн включає знання предмета, методики його викладання, педагогіки й психології та рівень розвитку професійної самосвідомості, індивідуально-типові особливості й професійно значущі якості [8, 34].

Ефективність процесу формування професійної компетентності майбутнього вчителя в системі ступеневої підготовки (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр) залежатиме від повноти реалізації усіх його складових.

До елементів професійної компетентності Н. В. Кузьміна відносить:

- спеціальна компетентність в галузі дисципліни, що викладається;
- методична компетентність в галузі формування знань, умінь і навичок;
- психолого-педагогічна компетентність в галузі мотивів, здібностей, спрямованості;
- аутопсихологічна компетентність — рефлексія педагогічної діяльності [7, 87].

Згідно з В. Ю. Кричевським існує чотири типи професійної компетентності:

- функціональна, яка характеризується професійними знаннями і вмінням їх реалізувати;
- інтелектуальна, вона виражається в здатності аналітично мислити і здійснювати комплексний підхід до виконання своїх обов'язків;
- ситуативна, що дозволяє діяти залежно від ситуації;
- соціальна — передбачає наявність комунікативних та інтегративних здібностей [6, 67].

Професійно компетентний фахівець може і повинен бути підготовлений за час навчання в педагогічному вищому закладі освіти, в нього мають бути сформовані всі необхідні для майбутнього вчителя складові професійної компетентності, які дозволяють йому успішно здійснювати педагогічну діяльність.

Виділяють такі *компоненти професійної компетентності майбутніх вчителів* [11, 104]:

- мотиваційно-ціннісний (погляди, уявлення, сподівання, мотивації);
- когнітивно-технологічний (володіння відповідними знаннями та вміннями їх застосовувати на практиці);
- комунікативний (володіння культурою спілкування, здатність створювати атмосферу комфортності тощо);
- рефлексивно-діяльнісний (здатність до критичного самоаналізу, самооцінки, готовність до змін тощо);
- морально-етичний (поважання гідності дитини, такт, толерантність, емпатія тощо).

Умовами успішного формування професійної компетентності є: формування світогляду та спрямованості особистості, на основі яких відбувається засвоєння студентами знань і умінь; розвиток професійних здібностей та професійно значущих рис особистості в контексті набуття педагогічного досвіду; індивідуально-диференційований підхід до студентів у навчальному процесі.

На думку Л. Банашко, О. Севастьянова, Б. Кришук, С. Тафінцева конкретними шляхами формування професійної компетентності студентів вищих навчальних закладів можуть бути:

- включення проблематики професійно-педагогічної компетентності до дослідницьких програм та навчальних планів підготовки спеціалістів на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях; проведення науково-теоретичних конференцій та семінарів, практично-методичних нарад з актуальних проблем формування педагогічної компетентності;
- створення на базі кращих освітянських закладів експериментальних центрів, лабораторій для опрацювання виховних інновацій, розповсюдження передового досвіду творчих педагогічних працівників;
- корегування та узгодження змісту освіти, навчальних планів та програм з метою орієнтації на основні компоненти професійно-педагогічної компетентності, розробка та запровадження нових курсів, що сприятимуть формуванню професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів початкової ланки освіти;
- науково-методичне забезпечення підготовки педагогів, соціальних працівників, психологів вищих навчальних закладів з урахуванням основних видів компетенцій майбутніх спеціалістів;
- розробка та видання типових програм, методичних посібників, підручників, методичних матеріалів;
- розробка й запровадження нових методик навчання та виховання з метою формування конкурентоздатного працівника освітньої галузі;
- використання засобів масової інформації з метою висвітлення кращого педагогічного досвіду;
- вивчення світового педагогічного досвіду, адаптація кращих прикладів формування педагогічної компетентності;
- ефективне застосування інноваційних програм освітніх технологій;
- науково-методичні розробки з питань стратегії розвитку освітнього процесу, використання інноваційних форм і методів індивідуального чи групового пошуку;
- використання творчого потенціалу вчителів-практиків та науковців в удосконаленні навчально-виховного процесу [5, 5–6].

Реалізація цих шляхів, на нашу думку, дозволить забезпечити підготовку нової генерації вчительських кадрів, які візьмуть на себе роль провідника в процесах навчання та виховання підрастаючого покоління.

Як слушно зазначив С. Г. Вершловський, завершення формування спеціаліста — результат формування його особистості на етапі становлення, виявлення його громадянської позиції, загальний підсумок формування особистості на етапі професійного становлення. Педагогічний вищий заклад освіти інтегрує весь досвід особистості, підпорядковуючи його професійній ролі, в основі якої лежить принцип взаємодії суб'єктів, їх активний взаємовплив [3, 77].

ЛІТЕРАТУРА

1. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 [Електронний ресурс] / В. В. Баркасі ; Південноукр. держ. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського. — Одеса, 2004. — 21 с. — укр. — Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net>. — Назва з екрану.
2. *Вербицкий А. А.* Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. — М. : Высш. шк., 1991. — 207 с
3. *Вершловский С. Г.* Педагог эпохи перемен или Как решаются сегодня проблемы профессиональной деятельности учителя / С. Г. Вершловский. — М. : Сентябрь, 2002. — 160 с.
4. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). — К. : ІСД, 1997. — 61 с.
5. Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти / Л. В. Банашко, О. М. Севастьянова, Б. С. Крищук, С. І. Тафінцева. — Режим доступу: <http://www.kgra.km.ua>. — Назва з екрану.
6. *Кричевский В. Ю.* Профессиограмма директора школы. Проблемы повышения квалификации руководителей школ / В. Ю. Кричевский. — М. : Педагогика, 1987. — С.120.
7. *Кузьмина Н. В.* Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. — М. : Высшая шк., 1990. — 119 с.
8. Педагогічна майстерність : підруч. / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. — К. : Вища школа, 1997. — 349 с.
9. Профессиональная деятельность молодого учителя (социально-педагогический аспект) / под ред. С. Г. Вершловского, Л. С. Лесохиной. — М. : Педагогика, 1982. — 254 с.
10. Професійна освіта: словник : навч. посіб. / уклад.: С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. — К., 2000. — С. 78.
11. *Сергийчук О.* Професійна компетентність майбутнього вчителя / О. Сергийчук, П. Шкира // Підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності : науково-теорет. зб. — Вип. 1. — Переяслав-Хмельницький : СКД, 2008. — 254 с.
12. *Сластенин В. А.* и др. Педагогика : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Сластенина. — М. : Издат. центр «Академия», 2002. — 576 с.

В статье проанализировано современное толкование понятия «профессиональная компетентность». Рассмотрены возможные пути формирования профессиональной компетентности будущих учителей в условиях современного образования.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность.

In the article analyzed modern interpretation of terms “competent”, “professional competence”. Considered the possible ways of professional competence’ forming of future teachers in the conditions of modern education.

Key words: competence, professional competence.

Майструк О. М.,

викладач кафедри дошкільної педагогіки і психології,
здобувач Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ ПОЧУТТЯ ПАТРІОТИЗМУ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ КАРАЗІНА

У статті проаналізовано і досліджено проблему виховання почуття патріотизму у творчій спадщині В. Н. Каразіна. Встановлено окремі біографічні відомості з життя і діяльності просвітника. Розглянуто його педагогічні погляди на проблему виховання почуття патріотизму.

Ключові слова: виховання почуття патріотизму, любов до Батьківщини, патріот, просвітництво.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток суспільних перетворень вимагає звернення до спадщини видатних українських учених і педагогів, а тому особливого значення для педагогічної теорії та практики набувають просвітницькі ідеї В. Н. Каразіна у галузі освіти. Він наполегливо втілював у життя заходи, спрямовані на створення наукових інституцій, зосереджених на фундаментальних проблемах, а водночас доклав чимало зусиль для підвищення рівня освіти серед найширших верств суспільства. Одним із перших в Україні В. Н. Каразін порушив надзвичайно важливу, з погляду історії педагогіки, проблему виховання почуття патріотизму.